

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Vybrané zahraniční praxe rezidenční desegregace: Instituto de Realojamiento e Integración Social (IRIS), Madrid

únor 2025

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Základní informace

Název projektu: Centrum podpory a rozvoje aktivit směřujících k desegregaci v území

Číslo projektu: CZ.03.02.02/00/22_004/0003844

Název výstupu: Vybrané zahraniční praxe rezidenční desegregace: Instituto de Realojamiento e Integración Social (IRIS), Madrid

Typ výstupu: Dílčí datový a analytický výstup

Datum vyhotovení: únor 2024

Řešitelský tým: Mgr. Alica Brendzová

Úvod

Stěžejní aktivitou projektu *Centrum podpory a rozvoje aktivit směřujících k desegregaci v území* je navázat s vybranými obcemi a/nebo kraji spolupráci na rezidenční desegregaci vybraných lokalit a připravit pro tato území desegregační plány. Desegregační plán představuje pomyslnou mapu procesu desegregace – definuje jeho cíle, aktéry a jejich role, opatření a aktivity směřující k dosažení cíle a také popisuje metody sledování jednotlivých kroků a způsob jejich vyhodnocení.

Proces desegregace je založen na principu participace (ohledu na zájmy všech stakeholderů) a zamezení vzniku nových SVL zároveň s rušením stávajících, tedy prevenci přenášení problému do jiných území. Východisky desegregační intervence tvoří citlivá relokace obyvatel vybrané lokality, příprava domácnosti před stěhováním a podpora v procesu zabydlení v novém místě, práce s cílovým susedstvím a komunikace s veřejností, prevence migrace a obchodu s chudobou, udržení sociálního mixu v cílových objektech nebo objektech intervence.

Jelikož je snaha o prostorové rozptýlení koncentrace sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených obyvatel v České republice zatím relativně nová, považujeme za vhodné podpořit ji hledáním inspirace v zahraničí – v zemích, kde byly desegregační intervence či programy realizovány, nebo kde v současnosti probíhají. Od prozkoumaných případů očekáváme nejen podněty k zamyšlení i k diskusi nad nastavením cílů, partnerství a aktivit, ale také ponaučení z problémů, kterým naši zahraniční kolegové a předchůdci museli čelit.

Dokument navazuje na *Studii zahraniční praxe rezidenční desegregace* (ASZ 2024), a hlouběji rozpracovává jednu z těchto praxí – Integrační program bydlení, implementovaný po přibližně dvě desetiletí na území Madridského autonomního společenství. Program realizovala instituce známá pod zkratkou **IRIS**, plným názvem *Instituto de Realojamiento e Integración Social* (Institut pro přesídlení a sociální integraci), ve spolupráci s dalšími partnery z veřejného a neziskového sektoru. Jednalo se o intervenci typu **people-based** (tj. zaměřenou na zlepšení životní situace individuálních osob/domácností bez výrazného prvku práce na zlepšení podmínek dané lokality).

I. Ponaučení z neúspěchu

Madridské autonomní společenství se v 80. a 90. letech potýkalo s rozsáhlým problémem chudinských osad (slumů) na periferiích, kde žily tisíce lidí v extrémně špatných podmínkách – bez přístupu k základní infrastruktuře, zdravotní péči a formálním pracovním příležitostem. Většinu obyvatel těchto osad tvořili španělští Romové. První pokusy o řešení situace, zejména program rušení slumů a přesídlení marginalizované populace do nových čtvrtí¹, mj. do tzv. *Barrios de Tipología Especial*² (čtvrti zvláštní typologie, BTE) v letech 1986–1998, selhaly kvůli špatné infrastruktuře, segregaci a vzniku nových ohnisek chudoby. Jednalo se totiž mj. o přestěhování rodin do provizorního bydlení (táborů), nebo do narychlo postavených nových čtvrtí vystavěných speciálně pro tyto skupiny. Pouze některé čtvrti byly umístěny blízko původních lokací.

Program selhal z několika důvodů. Prvním je koncentrace a faktické posílení segregace: původních 61 slumů s cca 12 tis. obyvateli vznikla kromě šesti nových sídlištních čtvrtí pouze čtyři velká izolovaná ghetta, kde se koncentrovala chudoba, nezaměstnanost a kriminalita (včetně nelegálních způsobů obživy jako např. obchod s drogami). Dalším problémem byla ztráta původní obživy a sociálních vazeb, konflikty mezi necitlivě sestěhovanými sociálními skupinami apod., a nakonec absence sociální práce.

Případ vzniku BTE ilustruje řadu špatných praxí, resp. rozhodnutí vedoucích k neúspěšné desegregaci:

- zachování absence viditelné chudoby v městských centrech, tedy vymístění sociálně vyloučených skupin na okraj měst,
- k tomuto účelu využití dostupných, relativně levných pozemků obecně situovaných na periferii,
- potřeba velkých ploch půdy, motivovaná formou osídlení s nízkou hustotou,

---

¹ Jednalo se o Plán přemístění pro obyvatele chudinských čtvrtí (slumů) hlavního města, na němž spolupracovali Madridské autonomní společenství, město Madrid a centrální španělská vláda v rámci Konsorcia pro přesídlení marginalizované populace (Consortio para el Realojamiento de la Población Marginada).

² Zdroje: Garbellotto, Ludmila. 2013. „Estudio comparativo de los procesos de formación y gestión de la política de vivienda social. (Madrid, España 1986 - Córdoba, Argentina 2001).“ *Cuaderno urbano*, 14(14) Dostupné z: <http://ref.scielo.org/sx8swr>.

- umístění v oblastech, kde se nepředpokládá odpor místních vůči umístění chudých čtvrtí,
- ponechání velkých volných pozemků mezi již urbanizovanými oblastmi a nově vzniklými čtvrtěmi s cílem je následně zhodnocováním (v důsledku již provedeného rozšíření služeb a infrastruktury),
- nová výstavba ve formě „sousedského bydlení“ s očekáváním sociální kontroly mezi sousedy, ale bez připravené infrastruktury a služeb (školy, doprava, obchody atd.) v místě v dostatečné míře,
- využívání holobytů a unimobuněk,
- typizovaná dispozice bytů: nezohlednila rozmanitou skladbu a velikost rodin, demografické prognózy ani možnost přistěhování příbuzných – neumožňovala tak rozšíření ani zahuštění zástavby, čímž došlo tím k reprodukci „starých“ problémů přelidnění, nadměrného zatížení odběry médií. Mj. v důsledku nemožnosti rozšířit kapacity vznikaly kolem BTE nové slumy.

I přes zlepšení materiálních podmínek v novém bydlení bylo koncem 90. let rozhodnuto o demolici stávajících BTE krátce po výstavbě a o opětovném přemístění obyvatel, tentokrát však již s akcentem na rozptýlení (desegregaci) a sociální integraci. K tomuto účelu byl v roce 1998 založen Institut pro přesídlení a sociální integraci neboli *Instituto de Realojamiento e Integración Social* známý pod zkratkou IRIS. IRIS byl Zřízen zákonem č. 16/1998 o „vzniku veřejné instituce IRIS“³ vládou Madridského autonomního společenství (CAM). V době svého vzniku tvořil útvar zařazen pod ministerstvo (radu) veřejných prací, urbanismu a dopravy Madridského autonomního společenství, v průběhu času pak pod různá jiná ministerstva a dnes je součástí Agentury pro sociální bydlení Madridského společenství (od roku 2015). Zákon stanovil IRIS kompetenci pomáhat radnicím madridského společenství při řešení problému chudinských čtvrtí (slumů), jako problému, který přesahuje jejich prostředky, zdroje, zkušenosti a technické kapacity.

---

³ Zákon 16/1998 z 27. října 1998 o vzniku Instituto de Realojamiento e Integración Social definuje IRIS jako veřejnoprávní subjekt s vlastní právní subjektivitou, součást Ministerstva veřejných prací, urbanismu a dopravy, a nástupnickou organizaci Konsorcium pro přesídlení marginalizovaného obyvatelstva Madridu, jehož majetek, závazky i práva převzal. Dostupné z: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1999/BOE-A-1999-5470-consolidado.pdf>.

„Základní principy nového veřejného orgánu, který má být zodpovědný za péči o obyvatele chudinských čtvrtí, jsou dvojí: umožnit výkon práva na bydlení a usilovat o sociální integraci. Název „Instituto de Realojamiento e Integración

IRIS od svého vzniku vytyčil zásadní strategické změny v realizaci procesu přesídlení, kterými se jím implementované programy odlišovaly od předchozích. Cílem se nyní stalo nejen přesídlení domácností ze slumů do standardního bydlení, ale také dlouhodobá podpora jejich sociální integrace. Program byl koncipován jako systémová intervence, která kromě bydlení zahrnovala opatření v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a sociální podpory.

II. Cíle a principy programu a definice CS

Program byl vytvořen s jasným cílem postupně eliminovat slumy a zároveň zabránit jejich opětovnému vzniku. Aby bylo tohoto cíle dosaženo, bylo nutné zajistit přesídlení domácností do běžných městských čtvrtí, kde by byly rozmístěny rovnoměrně a mohly se plnohodnotně začlenit do společnosti. Klíčovým aspektem programu tedy nebylo pouze fyzické přemístění rodin do jiných lokalit, ale také jejich integrace do nového prostředí, což vyžadovalo komplexní sociální podporu.

Program se řídil několika zásadními principy. Především bylo klíčové zajistit stabilní a důstojné bydlení pro rodiny, které dosud žily ve slumech. Tím se měl vytvořit základ pro jejich sociální začlenění a zlepšení kvality života. Přesídlené rodiny byly rozděleny rovnoměrně mezi jednotlivé obce v rámci Madridského autonomního společenství (CAM), aby se předešlo koncentraci těchto rodin v jedné lokalitě, což by mohlo vést k opětovnému vytvoření vyloučených oblastí. Nedílnou součástí programu byla také sociální podpora, která byla poskytována po dobu tří až pěti let. Tato podpora měla zajistit, že rodiny budou schopny se úspěšně adaptovat na nové prostředí, získat přístup ke vzdělání, zaměstnání a dalším klíčovým službám a vybudovat si stabilní život v nové komunitě.

Cílovou skupinou byli obyvatelé slumů – tedy nelegálních neformálních osad nacházejících se na soukromé nebo veřejně vlastněné půdě, žijící v obydlích neadekvátní

kvality, v chudobě a bez možnosti získat přístup ke standardnímu bydlení prostřednictvím soukromého trhu. Většinu cílové skupiny tvořili španělští Romové, ale také např. rodiny rumunských Romů.⁴ CS charakterizovaly kumulované sociální problémy (negramotnost, diskriminace, nezaměstnanost, neformální práce a užívání drog) a nízký stupeň kulturní integrace s majoritou (projevující se paralelními životními strategiemi, adaptací na status vyloučení a tzv. kulturou chudoby).

Samotnému zahájení intervence rušení slumu a přesídlení obyvatel předcházelo sčítání osob, které zároveň identifikovalo potřeby obyvatel ve vztahu k novému bydlení. Obyvatelé se mohli přihlásit o přidělení IRIS bytu. Další možnosti zahrnovaly získání podpory při žádosti o sociální byt, nebo využití poradenství při hledání komerčního nájmu.

Aby mohly být lidé zařazeni do programu přesídlení, musely splnit několik kritérií. Základní podmínkou bylo, že žadatelé museli prokázat bydliště v chudinské čtvrti. Dále museli být dospělí a nesměli vlastnit žádné nemovitosti na území Španělska. Zásadním faktorem byla také finanční situace – rodiny musely mít příjem pod stanovenou hranicí chudoby, která činila 22 365 EUR ročně. Pro osoby mladší 25 let platila podmínka, že pečují o nezletilé děti. Dalším důležitým kritériem bylo, že žadatelé nesměli mít uzavřenou jinou nájemní smlouvu a v minulosti neodmítli odmítli ani neopustili byt poskytnutý organizací IRIS.⁵

Program byl postaven na dvou hlavních pilířích – bytové politice a sociálním programem:

1) První pilíř, tedy bytová politika, zahrnoval především výkup a rekonstrukci bytů, které byly následně přiděleny přesídleným domácnostem. Byty byly získávány jak ze soukromého trhu, tak z bytového fondu regionu. Přesídlené rodiny dostávaly standardní byty s dotovaným nájemným, které se pohybovalo v rozmezí 50 až 100 EUR měsíčně. Aby bylo zajištěno správné využívání těchto bytů a zabránilo se možnému zneužití systému, byl zaveden dohled nad jejich užíváním, který probíhal např. formou pravidelných měsíčních návštěv sociálních pracovníků a inspekcí bytu. Cílem bylo mj. ověření, zda domácnost dodržuje závazky plynoucí ze smlouvy o přesídlení (výčet závazků viz níže). Dalším klíčovým aspektem bytové politiky byla dekoncentrace přesídlených rodin, což znamenalo jejich rovnoměrné rozmístění do

---

⁴ Rumunským Romům byl v rámci realizace programu umožněn asistovaný návrat do země původu.

⁵ FRA, 2009. *Case study. Improving Roma housing and eliminating slums, Spain*. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/605-090210-ROMA_Housing_Case-final-ENES.pdf, s. 16.

různých obcí v rámci Madridského autonomního společenství. Tento přístup měl zabránit vzniku nových ghett a podpořit sociální integraci.

- 2) Druhým pilířem programu byl sociální program, který měl za cíl pomoci rodinám s adaptací na nové prostředí. Tento dlouhodobý systematický přístup zahrnoval několik specifických dílčích programů. Jedním z nich byl školní monitorovací program, který měl zajistit, aby děti přesídlených rodin měly přístup ke vzdělání a byly schopny se úspěšně zapojit do školního systému. Další součástí byl program zaměstnanosti, jehož cílem bylo podpořit dospělé členy rodin při hledání a udržení práce. Tento program však byl ukončen v roce 2012. Posledním dílčím programem byl program přípravy na nové bydlení, který pomáhal rodinám lépe se adaptovat na změny spojené s přesídlením.⁶

Sociální program byl realizován ve třech hlavních fázích. První fází byla příprava na přesídlení, která probíhala ještě před samotným stěhováním. Během této fáze byly rodiny informovány o nadcházejících změnách, podmínkách bydlení v přiděleném bytě a novém sousedství, a připravovány na nový způsob života. Druhou fází byla samotná adaptace na nové bydlení, během níž rodiny dostávaly potřebnou podporu, aby se co nejlépe sžily s novým prostředím. Třetí a zároveň nejdelší fází byla integrace v novém místě. Tato fáze zahrnovala širokou škálu opatření zaměřených na usnadnění začlenění rodin do společnosti. Rodinám byla také poskytována pomoc při vstupu do vzdělávacího systému, při zajištění přístupu ke zdravotní péči i při vyřizování administrativních záležitostí. Velký důraz byl také kladen na prevenci konfliktů v sousedství a na podporu dobrých vztahů mezi přesídlenými rodinami a jejich novými sousedy.

Celkově byl program navržen tak, aby poskytoval nejen nové bydlení, ale také dlouhodobou podporu vedoucí k úspěšné integraci přesídlených rodin do společnosti. Kombinace bytové politiky a sociálního programu měla vytvořit udržitelný model, který by pomohl mnoha rodinám uniknout z generační chudoby a začít nový život v důstojných podmínkách.

---

⁶ Santiago, L. a IRIS, 2012. *Roma Inclusion: The Impact of Leaving the Slum*. Prezentace na 23. zasedání Mezinárodního řídicího výboru, Dekáda romské inkluze 2005-2015, 24.-25. září 2012 v Záhřebu. Dostupné z: [https://www.rcc.int/romaintegration2020/romadecadefold/documents/2.%20isc%20meetings/23%2023rd%20Meeting%20of%20the%20ISC%20September%202012%20\(Croatia\)/Presentations/Lualhati%20Santiago_IRIS%20impact%20analysis.pdf](https://www.rcc.int/romaintegration2020/romadecadefold/documents/2.%20isc%20meetings/23%2023rd%20Meeting%20of%20the%20ISC%20September%202012%20(Croatia)/Presentations/Lualhati%20Santiago_IRIS%20impact%20analysis.pdf).

III. Institucionální zajištění a financování: klíčové faktory udržitelnosti

IRIS byl mezi lety 1998 a 2012 zařazen pod různá ministerstva vlády Madridského autonomního společenství, v jeho čele stál ředitel Institutu. Organizační strukturu tvořil generální sekretariát, oddělení pro sociální oblast a oddělení bydlení. Dle zákona o vzniku IRIS byly činnosti věcných oddělení vymezeny následovně:

- sociální oblast (Área Social): Provádí sociální práci, posuzuje žádosti o bydlení, ověřuje a prošetřuje okolnosti uváděné žadateli, navrhuje přidělování bytů, zajišťuje doprovázení a začleňování do komunity, a provádí potřebné programy, studie a výzkumy.
- oblast bydlení (Área de Vivienda): Zajišťuje získávání a oceňování bytů, údržbu čtvrtí a bytů, správu nájemného a inspekci vývoje a vzniku slumů.

Personální zajištění

Co se týče kapacit, zdroje z různých let uvádějí celkový počet cca 120 zaměstnanců, přičemž v sociálním programu jich např. v roce 2005 pracovalo 84 (sociální pracovníci, pedagogové, zdravotníci). V roce 2012 kvůli rozpočtovým omezením počet zaměstnanců klesl a také byl bohužel ukončen program podpory zaměstnanosti IRIS.

Činnost IRIS vymezovaly v průběhu existence programové dohody se spolupracujícími organizacemi, obcemi, sdruženími obcí, vlastníky pozemků, na nichž slumy stojí, odborem územního plánování města Madrid, policejními složkami a dalšími veřejnými i soukromými organizacemi (včetně neziskových). Dohody definovaly územní rozsah působnosti, cílovou skupinu obyvatel, časový rámec a závazky jednotlivých stran, a způsoby naplňování cílů v oblasti přesídlení a integrace. Jednotlivé etapy podléhaly vyhodnocení; na základě výsledku bylo rozhodnuto o pokračování programu a přidělení dalšího financování. Etapy byly vytyčeny následovně:

- 1999–2002 – plán na přesídlení prvních 820 rodin,
- 2003–2008 – další fáze, sčítáním vytipováno pro přesídlení 1 576 domácností,

→ 2009–2012 – finální etapa.

Program likvidace slumů si na období 2003–2011 předsevzal odstranění 2 068 obydlí ve slumech a přesídlení 2 500 rodin. Na programu přesídlení a integrace spolupracovali aktéři z různých úrovní veřejné správy, se zapojením mimovládních organizací, což je považováno za důležitý faktor úspěchu modelu.

→ Veřejná správa:

- municipální: Bytový a pozemkový podnik města Madrid (EMVS), odbor územního plánování, policie
- regionální: Rada Autonomního společenství Madrid (CAM), Institut pro bydlení CAM, Federace obcí CAM, úřad práce, ASIVECAM
- státní: např. policie.

→ Nevládní organizace: Secretariado General Gitano, Presencia Gitana, sousedské spolky.

Financování

IRIS měl vlastní rozpočet, jehož hlavní část byla financována madridskou regionální vládou (včetně prostředků čerpaných z ERDF), která pokrývala jak náklady na bydlení, tak na sociální programy; částečně i městem Madrid, a generoval také část vlastních prostředků (z pronájmu bytů).

Roční rozpočet IRIS v období mezi lety 1999 a 2008 převyšoval 20 mil. EUR; celkový rozpočet obnášel 217 472 905 EUR, ze kterých cca 175 mil. EUR představovaly investice do bytů a zbylá část financovala sociální podporu přesídlených.

Table 2 – Budget per year of the Madrid Institute for Re-housing and Social Integration

Year	Annual budget in EUR	Amount spent on the purchase of households	Number of households purchased
1999	2.265.800	15.740.507.01	236
2000	16.189.460	17.898.140.47	240
2001	16.588.535	9.482.892.10	106
2002	18.471.507	11.077.432-87	101
2003	24.153.510	20.375.946-47	142
2004	24.986.633	16.084.732.62	94
2005	26.501.421	18.651.930.01	100
2006	29.127.598	26.197.280.37	118
2007	30.155.527	25.568.353	115
2008	29.032.914	13.588.952.33	56
Total	216.800.000	174.666.164	1401

Source: Madrid Institute for Re-housing and Social Integration

Obr. 1: Roční rozpočet IRIS. Zdroj: FRA 2009, s. 23

Bytový fond

Co se týče bytového fondu využívaného pro relokaci, jestliže do roku 2008 nakoupil IRIS 1401 bytů (viz tabulka výše), v roce 2012 se uvádí již 2400 bytů⁷. Jednalo se přitom o byty rozptýlené po celém území Madridského autonomního společenství. Pro ilustraci nákladů na jeden byt lze uvést, že v roce 2011 IRIS nakoupil celkem 58 bytů za cca 9 milionů eur, tj. průměrně 155 tis. eur za byt. Po určitou část realizace programu bylo také 10 % bytů postavených městem poskytováno IRIS pro účely sociálního bydlení.

IV. Realizace

Opatření realizovaná v rámci programu přesídlení a integrace stála na 1) principu prostorové desegregace (rozptylu), s cílem prevence vzniku nových lokalit koncentrace sociálně vyloučených domácností, a 2) intenzivní a dlouhodobé sociální podpoře přesídlovaných osob a domácností.

Rozptýlení bylo vedeno principem rovnoměrné distribuce v území pomocí kvót pro každou obec v rámci CAM definovaných na základě počtu obyvatel. Například město Madrid o 3 mil. obyvatelích přijalo 1800 domácností. Do malých obcí o cca 30 rodinách naopak nebyly přesídleny žádné domácnosti.⁸

⁷ Ryšavý, Z. „Madrid: Cesta ze slumu do nájemního bytu“, publikováno 31. 8. 2012, Romea.cz. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zahranici/zdenek-rysavý-madrid-cesta-ze-slumu-do-najemního-bytu>.

⁸ Resumé ze setkání EURoma Network s názvem „The integrated approach of projects and the combination of EU funds to achieve a higher impact of the interventions for the social inclusion of the Roma community“ z 13. prosince

Sociální podpora⁹ stála na metodologických principech jako je rodinná autonomie, doprovázení, univerzálnost veřejných služeb, komplexní intervence a komunitní přístup.¹⁰

Intervence přesídlení zahrnovala sedm fází¹¹:

1. Analýza – identifikace slumů a sčítání obyvatel, diagnostika a výběr domácností
2. Příprava rodin na přesídlení – informování, sociální a psychologická podpora na přesídlení
3. Výkup a úprava bytů – nákup a renovace bytů
4. Přidělení bytů (párování) – dle potřeb jednotlivých rodin.
5. Samotné přesídlení – logistická pomoc, zajištění nábytku, koordinace s dalšími institucemi, smlouva o nájmu, informování o pravidlech užívání bytu a služeb, platbách apod.
6. Doprovod rodin – sociální pracovníci pomáhali s adaptací domácností na nové sousedství; zahrnovalo i informování sousedů
7. Kontrola a monitoring – prevence nelegitimního užívání bytů.

Práci s domácnostmi, včetně přesídlení, byla upravena formou smlouvy s IRIS. Odborný pracovník pověřený vypracoval společně s rodinou Projekt individuální a/nebo rodinné integrace (PIRI), který se zabývá specifikami, v níž se jednotlivé osoby nalézají.¹² Domácnosti, které neuzavřely smlouvu o přesídlení, mohly pomocí IRIS požádat o přidělení sociálního bytu, nebo využít poradenství při hledání komerčního bytu.

Smlouva o přesídlení velmi konkrétními závazky upravovala podmínky účasti domácností v programu, a tedy i využívání poskytnutého bytu a služeb:

2012, Madrid. Dostupné z: <https://www.euromanet.eu/wp-content/uploads/2018/02/The-integrated-approach-of-projects.pdf>, s. 13.

⁹ Sociální intervence je velmi podrobně popsána v textu „Případová studie – postup při přesídlení sociálně vyloučené lokality/slumu El Venterro na okraji Madridu“ (s.54-66), příloha č. 1 *Sborníku dobré praxe strategického plánování a přípravy politik začleňování obyvatel sociálně vyloučených romských komunit*. MČ Praha 14, Praha: 2014.

¹⁰ PÉREZ, Amanda Patricia Amoroch. „La pobreza y la exclusión social en Madrid (1998-2010): una mirada retrospectiva sobre la intervención de Trabajo Social en los núcleos chabolistas.“ In: *Comunidades sostenibles: dilemas y retos desde el trabajo social*. Thomson Reuters Aranzadi: 2017. p. 1823-1831.

¹¹ FRA 2009, s. 17-18.

¹² *Sborník dobré praxe strategického plánování a přípravy politik začleňování obyvatel sociálně vyloučených romských komunit*. MČ Praha 14, Praha: 2014, s. 10.

1. Pečovat o školní docházku a vzdělávání dětí.
2. Účastnit se propagačních aktivit a pracovních školení podporovaných IRIS.
3. Nevyužívat obydlí k nezákonným nebo nebezpečným činnostem.
4. Dodržovat očkovací kalendář platný v CAM pro nezletilé děti.
5. Respektovat společné prostory a veřejné služby jak v domě, tak v okolí (schodiště, výtahy, ulice, lavičky, odpadkové koše atd.).
6. Účastnit se sousedského života.
7. Spolupracovat s monitorovacím týmem IRIS a respektovat jeho pokyny.
8. Spolupracovat a účastnit se aktivit zaměřených na integraci a zlepšení kvality života.¹³

Pro podporu dosažení úspěšného usídlení a přijetí domácností v novém sousedství byla v roce 2008 zavedena služba ASIVECAM (zkratka pro Asistenční službu pro podporu sousedských vztahů v Madridském autonomním společenství). Její působnost zahrnovala předcházení konfliktům a pomoc jejich řešení, a to v různých typech lokalit – v lokalitách, kde existovaly dlouhodobé sousedské konflikty, lokality, kde již obyvatelé ze slumů bydleli, a kde byly konflikty v počátku, a také v lokalitách, kde byly byty nově přiděleny.¹⁴ Do aktivit jsou zahrnováni jak noví, tak stávající obyvatelé; využíván je metodologický přístup participativního akčního výzkumu.

V. Výsledky a evaluace

Realizace programu přesídlení a sociální integrace mezi lety 1998 a 2012 přinesla řadu významných úspěchů i několik závažných výzev, které ovlivnily jak krátkodobé, tak dlouhodobé dopady programu.

---

¹³ Amorocho Pérez, A. P. La intervención socio-urbanística de los asentamientos informales en Madrid: impactos en la configuración de una ciudad moderna europea. Dizertační práce, Universidad Complutense de Madrid 2019, s. 269-270.

¹⁴ Ryšavý 2012.

Pozitivní výsledky a přínosy programu

Odstranění slumů a zlepšení bytové situace: Jedním z nejviditelnějších úspěchů bylo zrušení 110 slumů, likvidace přibližně 1500 nevyhovujících obydlí a přesídlení více než 10 000 lidí (přibližně 3000 rodin) do vhodnějších bytových podmínek. Přesídleným rodinám se výrazně zlepšily podmínky bydlení, což bylo základem pro další sociální a ekonomickou integraci.¹⁵

Úspěšné dosažení integračních cílů: Drtivá většina přesídlených rodin (96 %) se úspěšně adaptovala na nové stabilizující bydlení a získala přístup k sociálním i zdravotním službám. Program pomohl obyvatelům rovněž uzákonit jejich status španělských občanů a zajistit potřebnou osobní dokumentaci (mnozí z nich neměli před zapojením do programu např. doklady totožnosti)

Udržitelně nastavené financování a dlouhodobá kontinuita: IRIS disponovala vlastním rozpočtem, který napomáhal zajištění financování celého projektu. Stabilitu a kontinuitu aktivit posilovaly programové dohody, v jejichž rámci se na realizaci projektu podílela nejen IRIS, ale i vedení obcí a další veřejné instituce.

Podpora v oblasti vzdělávání a sociálních dávek: Jedním z klíčových úspěchů byla plná školní docházka nezletilých z přesídlených rodin.¹⁶ Díky zajištění vhodných podmínek se dařilo udržet děti ve školách, a program navíc pomohl mnoha rodičům získat stipendia pro jejich děti. Podařilo se také řešit otázku důchodů pro starší obyvatele a nastavit přístup k dalším sociálním dávkám, čímž se omezilo riziko prohlubující se chudoby.

Přístup ke zdravotní péči: Programem byla rovněž zajištěna dostupnost zdravotních služeb pro všechny přesídlené rodiny. Navázání na běžnou síť zdravotnických zařízení znamenalo zlepšení celkové zdravotní situace, neboť se do té doby řada obyvatel slumů potýkala s omezeným přístupem k lékařské péči.

Pokles kriminality a posílení sociální soudržnosti: Lepší životní podmínky, přístup k sociálním službám a vzdělávání se promítly do snížení kriminality. Současně došlo ke zlepšení sousedských vztahů a vnímání nově přesídlených rodin. Podle zprávy EURoma Network se situace „druhé generace“ Romů výrazně zlepšila: více než polovina mladých

---

¹⁵ Aguilera, T. „Normalizing and regularizing slums: what explains the sidelining of onsite interventions in Europe? Comparing Paris and Madrid.“ *Rethinking Precarious Neighborhoods*, 2016, 161-176.

¹⁶ Santiago, L. a IRIS, 2012.

Romů má většinu přátel z majoritní společnosti a jejich sousedé je častěji vnímají pozitivně.¹⁷

Výzvy a kritika

Riziko návratu do slumů: Část obyvatel, kteří získali nové bydlení, byla kvůli nedodržení smlouvy vystěhována a vrátila se do slumů. Tato skutečnost poukázala na důležitost dlouhodobého monitoringu a sociální podpory, ale i na správné vyhodnocení potřeb a možností domácností.

Růst jiných slumů a nerovné zacházení: V důsledku likvidace původních slumů a výběru obyvatel, která byla založena na kombinaci sociálně-ekonomických a morálních kritérií, se někteří lidé bez nároku na přesídlení přesunuli do jiných lokalit, které postupně narostly. Připojili se k nim i ti, kteří později museli opustit nově získané byty IRIS.¹⁸

Nedostatečná participace Romů: Ačkoli byly do programových dohod zapojeny i romské organizace, objevuje se výtky o nedostatečném zapojení (romských) obyvatel do klíčových fází designu, implementace a vyhodnocení.

Slabé pracovní začlenění: Navzdory úspěšné bytové a sociální integraci se nepodařilo dostatečně posílit zaměstnanost přesídlených obyvatel.

Neurbanizované pozemky: Velká část území, na nichž původně stály zlikvidované slumy, zůstala dlouho neurbanizovaná. V roce 2014 byly tyto pozemky stále prázdné, což vyvolávalo kritiku ohledně nedostatečné dlouhodobé koncepce a rozvoje těchto lokalit. V poslední dekádě však na okrajích Madridu dochází k intenzivní výstavbě, a i na uvolněných pozemcích tak vznikají nové velké obytné čtvrti, výrobní kapacity i dopravní infrastruktura.

Politický kontext: Program i rozpočet IRIS byly ovlivňovány politickými strategiemi a finančními možnostmi vlády Autonomního společenství Madridu. Změny politických reprezentací či nástup hospodářských krizí tak představovaly riziko pro realizaci programu, jeho kontinuitu, a stabilitu pozice IRIS.¹⁹

---

¹⁷ EURoma Network 2012, s. 12.

¹⁸ Aguilera, T. „Reloger, mettre en attente et expulser les bidonvilles de Madrid: Quand des politiques de résorption produisent de l'expulsion. L'Année sociologique, 2018, 68.1: 101-134.

¹⁹ Ávila, María Jesús Lago. „El otro Madrid: el chabolismo que no cesa. Actuación autonómica en políticas de realojamiento e integración social 1997-2010.“ *Estudios Geográficos* 75.276 (2014): 219-260.

VI. Závěrečné zhodnocení

Program IRIS byl mezinárodně uznáván jako příklad dobré praxe, který ukázal, že **fyzické přemístění ze segregované lokality a poskytnutí stabilního bydlení samo osobě nestačí – nezbytná je dlouhodobá sociální podpora**. Dodnes zůstává jedním z nejkomplexnějších evropských programů v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Na programu realizovaném IRIS jsou obecně oceňovány především následující aspekty:

- Komplexnost a dlouhodobost intervence
- Dobrovolnost přesídlení
- Přísná dekoncentrace a dodržování rozptylových kvót pro nové bydlení
- Mediace a prevence konfliktů v cílovém sousedství (ASIVECAM)
- Spolupráce různých úrovní veřejné správy
- Dlouhodobost financování a kontinuita intervence.

Inspirace pro implementaci programu desegregace v ČR

Kontury programu realizovaného IRIS nesou řadu podobností s povahou a principy desegregační intervence tak, jak jsou vytyčeny pro spolupráci s partnery v území v rámci projektu *Centrum podpory a rozvoje aktivit směřujících k desegregaci v území*:

- Zrušení lokality koncentrace sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených obyvatel ve vybrané lokalitě.
- Přestěhování domácností z nevyhovujících obydlí do standardních bytů.
- Sociální mix v cílové lokalitě.
- Relokace citlivá k přestěhovávaným obyvatelům i rezidentům cílových sousedství.
- Příprava domácností na stěhování a její podpora v procesu adaptace na novou lokalitu, aby bylo sníženo riziko ztráty bydlení a sousedských sporů.
- Mediace konfliktů se sousedy, nastanou-li.

Podobně jako Agentura pro sociální začleňování v ČR tvořil i IRIS útvar orgánu veřejné správy, jeho aktivity byly taktéž zakotveny v dohodě o spolupráci s aktéry veřejné správy v území (obcemi, městskými částmi, regionální vládou a jejími institucemi), a byly financovány z veřejných rozpočtů i fondů EU. IRIS však na rozdíl od Agentury není útvarem na úrovni národní vlády, ale na úrovni vlády autonomního společenství, což v našem kontextu odpovídá spíše pozici útvaru na úrovni krajské.

Aspekty intervence IRIS, které by bylo možné implementovat v ČR v procesu rezidenční desegregace sociálně vyloučených lokalit lze shrnout následovně:

- **Komplexní přístup:** strategie pro zrušení nebo zmírnění prostorové koncentrace celých lokalit
- **Institucionální zakotvení:** vytvoření specializovaného útvaru či kapacity pro strategickou a dlouhodobou koordinaci a implementaci desegregačních aktivit v rámci vybraného území (např. na krajské úrovni)
- **Klíčové propojení řešení bytové problematiky, územních intervencí ve vybraných lokalitách a sociálně-integračních aktivit.**
- **Spolupráce** všech relevantních úrovní veřejné správy a neziskového sektoru.

CÍLE PROGRAMU

- zrušení slumů, prevence vzniku dalších
- přesídlení domácností do rozptýlených lokací v běžných čtvrtích
- sociální integrace přesídlených domácností v novém sousedství.

PRINCIPY PROGRAMU

- standardní bydlení jako nástroj sociální integrace.
- rovnoměrné rozmístění na bázi prevence prostorové segregace mezi obce Madridského autonomního společenství (CAM).
- Dlouhodobá a intenzivní sociální podpora

KRITÉRIA PRO PŘESÍDLENÍ

- bydliště v chudinské čtvrti
- dospělost
- nevlastní žádné nemovitosti ve Španělsku
- příjem pod stanovenou hranicí chudoby (22 365 EUR /rok)
- pokud věk do 25 let, podmínkou péče o nezletilé děti
- nemají jinou nájemní smlouvu
- v minulosti neopustil ani neodmítl byt poskytnutý IRIS.

HLAVNÍ PILÍŘE ČINNOSTI IRIS

1. Bytová politika

- Výkup a rekonstrukce bytů pro přesídlované domácnosti z CS (ze soukromého trhu nebo z bytového fondu regionu).
- Přidělování standardních bytů s dotovaným nájemným a dohled nad jejich užíváním.
- Dekoncentrace přesídlených rodin, aby se zabránilo vzniku nových ghett.
- Rušení slumů.

2. Sociální program – 3 dílčí programy:

- školní monitorovací program
- program zaměstnanosti (ukončen v roce 2012)
- program přípravy na nové bydlení

Hlavní fáze sociálního programu:

- příprava na přesídlení před stěhováním
- adaptace na nové bydlení
- integrace v novém místě (podpora vstupu do vzdělávání, přístupu k zdravotní péči, administrativní podpora

PŘEHLED PROGRAMU PŘESÍDLENÍ A SOCIÁLNÍ INTEGRACE

Územní vymezení:	rozsáhlé i menší slumy na území Madridského autonomního společenství
Trvání intervence:	1998–2012
Celkový rozpočet:	přes 300 mil. EUR
Investice:	110 zlikvidovaných slumů a 1500 nevyhovujících obydlí (chatrčí); cca 2500 bytů získaných do bytového fondu
Sociální program:	10 000 lidí přesídlených do standardních bytů, 96 % rodin integrovaných, 100% školní docházka dětí

VYBRANÉ PŘÍPADY ROZVOJE LOKALIT PO LIKVIDACI SLUMŮ

Název čtvrti	Období přestavby	Nové využití	Název nové čtvrti/zařízení
El Salobral	2006-2007	průmyslová zóna	Polígono Industrial El Salobral
La Celsa	1999-2000	vzdělávací centrum	Centro de FP Profesor Raúl Vázquez
La Rosilla	2009-2024	obytná čtvrť	Ekologická čtvrť La Rosilla
El Cañaveral	2009-2021	čtvrť se smíšenými funkcemi	El Cañaveral

ZÁKONEM DEFINOVANÉ KOMPETENCE IRIS

(dle č. 4 zákona č. 16/1998 z 27. října 1998 o vzniku *Instituto de Realojamiento e Integración Social*)

- uzavírá programové dohody s obcemi a dalšími subjekty
- ověřuje, zda potenciální příjemci splňují podmínky pro získání bydlení
- provádí výkupy, výměny, pronájmy a prodeje nemovitého majetku
- přiděluje byty rodinám a jednotlivcům, kteří splňují podmínky
- uzavírá nájemní smlouvy a smlouvy o sociální integraci s příjemci intervence
- koordinuje s obcemi odstraňování slumů a přidělování bytů
- spravuje majetek (byty a další majetek), který získal
- zahajuje řízení o vystěhování v případě porušení nájemní smlouvy
- navrhuje legislativní iniciativy v oblasti prevence vzniku slumů
- rozvíjí sociální a vzdělávací programy pro prevenci sociálního vyloučení
- rozvíjí projekty zaměřené na sociální podporu a integraci ve spolupráci s dalšími veřejnými subjekty
- provádí výzkumné, vzdělávací a osvětové činnosti
- centralizuje veškeré informace týkající se přesídlování a integrace, monitoruje a vyhodnocuje uzavřené programové dohody i dohody o sociální integraci s přesídlenými domácnostmi.

Ministerstvo pro místní rozvoj

Staroměstské náměstí 6

110 15 Praha 1

Tel.: +420 224 861 111 (ústředna)

Fax.: +420 224 861 333 (centrální)

www.mmr.cz